

Evropska latentna kriza smiselne orientacije – Diagnoza stanja

Prof. Dr. Frane Adam,
Inštitut za razvojne in strateške analize

Zadnji publikaciji:

Frane Adam in Maruša Gorišek (2024): Dileme odprte (državlanske) znanosti, Družboslovne razprave (v tisku oz. pred izidom).
Frane Adam in Maruša Gorišek (2024): ur. European societies in times of anomie and cognitive-ethical dissonance (IRSA, 2024).

Uvod

- Dejavniki zunanje turbulence in hiperkompleksnosti
- (ki sprožajo procese anomalije, ki se ji družbene skupine prilagajajo z vedenjskimi obrazci in pravili v okviru specifične *forme mentis*)
- Globalizacija, tehnologija (zlasti IKT ter družbena omrežja), »zeleni prehod«, vojna žarišča
- Evropska unija se tem dejavnikom bolj ali manj uspešno prilagaja, trenutno kaže znake stagnacije in zaostajanja
- »drifting societies« (Etzioni), kako se ta nestabilnost in šibka konsenzualnost kaže na določenih področjih oz. podsistemih

Demokracija/politično odločanje

- Demokracija ali anarhična demokracija (nekje vmes), zlasti v Vzhodni Evropi
- Polarizacija, težavno doseganje konsenza, pojav ideološkega ekstremizma
- Možnost fiskalne krize (zadolževanje še dodatna odvisnost in konfliktnost) – tudi na nivoju EU
- Politika deluje v praznem prostoru, ni zaupanja v institucije (imajo pa deli civilnodružbenih organizacij določen vpliv na politiko)

Pravna država

- Instrumentalizacija prava (*rule by law* in ne *rule of law*)
- *Rule of law* kot enakost pred zakonom, konsistentnost zakonskih aktov in onemogočanje arbitrarnega odločanja se pretvarja v *rule by law* z izjemno zakonodajno aktivnostjo, ki povečuje netransparentnost in uveljavlja birokratske postopke ter omogoča arbitrarno poseganje v odločanje.
- Nadomeščanje legitimnosti s postopki (N. Luhmann)
- Birokratizacija, prenormiranost, nereflektirana in skrajno improvizirana uporaba zakonskih aktov
- K instrumentalizaciji prava prispeva tudi sodna oblast, včasih zato, ker se težko znajde v gozdu zakonodajnih aktov ali pa zaradi ideoloških momentov (recimo US).

Ekonomski sistem/kapitalizem

- V Sloveniji: zmes tajkunstva (crony capitalism), nekaj resnega podjetništva ter državnega kapitalizma. Po drugi strani pa elementi socializma.
- V EU: odvisnost od Kitajske in drugih azijskih držav ter ZDA. Izgublja tekmo v produktivnosti in inovativnosti. Posledice neregulirane globalizacije oz. svetovne trgovine in pretoka kapitala – davčne oaze.
- Nevarnost fiskalne in dolžniške krize.
- Cela vrsta obveznosti ali obljub v povezavi z demografsko situacijo, v povezavi z zelenim prehodom in velikimi stroški v zvezi s prilagoditvijo na podnebne spremembe (kot vzporedna strategija redukciji toplogrednih plinov). Ali načrt Draghija (800-1000 milijard na leto). Potem so tu migracije ali nerešena stanovanjska kriza.
- To se v proračunih držav članic (in same EU) premalo upošteva oz. odriava v prihodnost.

Meritokracija/uporaba znanja

- Velika vlaganja v (terciarno) izobraževanje v EU (in Sloveniji); vpliv na ideološko oz. svetovnonazorsko pozicioniranost.
- Formalna meritokracija, simulacija (mimikrija) meritokracije?
- V politiki in odločanju trenutno ogromno strokovnjakov, intelektualcev oz. akademskih kadrov (okrog tisoč). Kooptacija – način razvodenitve intelektualnih argumentov in alternativnih predlogov in potencialov reflektivnosti. Družba tveganja (Beck) naj bi namreč generirala višjo stopnjo refleksije (pa je ne, zato je odgovorna tudi znanstvena politika)
- Odprta znanost – kampanja z elementi PR-a in ideološkega ozadja.

Anomična forma mentis

Vedenjski vzorci v porastu:

- Amnezija , osredotočenost na kratkoročne odločitve. Velik razkorak med zapisanim v dokumentih (EU) ter različnimi politikami in sploh med normativnim in stvarnim (implementacijski deficit).
- kameleonstvo, sprenevedanje
- kognitivna disonanca – izogibanje dejstvom ali informacijam, ki ne potrjujejo apriornih predpostavk (iskanje zavetja pri istomislečih) oz. upoštevanje pozitivne povratne zanke in samoreference (kampanja za odprto znanost)
- prikriti cinizem, relativizem (nihilizem)

Reakcija in prilagoditev

- Gre za reakcijo in prilagoditev na situacijo, ko stare norme ne veljajo več, novih pa še ni (kar spominja na znano krilatico o »prevrednotenju vseh vrednot«), ali pa so že vzpostavljene, vendar so divergentne oz. so instrumentalizirane za določene interese in ne omogočajo neke minimalne skupne interpretacije in orientacije.
- Ne gre toliko za osebne značilnosti, morda bi govorili o družbenem karakterju, ki ga (delno) podpirajo mediji (zlasti družbena omrežja), PR in institucije (tudi raziskovalne)

Dodatek: Alternative/socialne inovacije

Kakšni so možni scenariji reševanja latentnih kriz in tveganj ter spodbujanja smiselnega pozicioniranja in strateškega mišljenja (tema prihodnjega simpozija oz. več manjših interdisciplinarnih diskusij).

- Nekaj predlogov iz raziskav na IRSA: ekološko kmetijstvo, trženje ekoloških oz. trajnostnih živil; povezovanje lokalnih skupnosti in šol z ekološkimi pridelovalci
- S tem v zvezi odgovorno potrošništvo
- Delo od doma
- Razmislek, ali je v (nekonfesionalnem) krščanstvu/katolištvu še prisotna »zaloga smisla« in transcendence in kako elemente le-teh razvijati naprej v okviru »vite contemplative« (H. Arendt), da se iztrgamo rutinski aktivnosti in neodgovornemu potrošništvu. Posebej izpostavljam oživitev in nadgradnjo romarskih poti (EU ravno financira vzpostavitev romarske poti od Ogleja do Svete Gore). So pa še drugi elementi: od intenziviranja karitativne in misijonske dejavnosti (važna za migrantsko politiko) do raznih ekumenskih kapelic (recimo v bolnicah oz. domovih za starejše).